

TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLAT BOSHQARUVI VA MADANIY YUKSALISHNING ASOSLARI

Jumayeva Asaloy Jasurbekovna

Guliston davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar kafedrası, Matematika yoʻnalishi 1-kurs talabasi

e-mail: jumayevaasaloy28@gmail.com

Ilmiy rahbari: **Ravshan Xakimov**

Guliston davlat pedagogika instituti katta oʻqituvchisi

***Annotatsiya:** maqolada Amir Temurning davlat boshqaruvi, harbiy islohotlari, iqtisodiy va diplomatik siyosati hamda ilm-fan va madaniyat rivojiga qoʻshgan hissasi ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Shuningdek, Temur merosining zamonaviy davlatchilik va maʼnaviy tarbiya jarayonlaridagi ahamiyati yoritiladi.*

***Kalit soʻzlar:** Amir Temur, davlatchilik, harbiy islohotlar, Temur tuzuklari, Temuriylar davri, madaniy meros.*

ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И КУЛЬТУРНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ В ЭПОХУ ТИМУРИДОВ

Жумаева Асалои Жасурбековна

Гулистанский государственный педагогический институт

Кафедра точных и естественных наук,

студентка 1 курса направления «Математика»

e-mail: jumayevaasaloy28@gmail.com,

Научный руководитель: **Равшан Хакимов**

старший преподаватель

Гулистанского государственного педагогического института

[https:// newconference.ru/index.php/Spain](https://newconference.ru/index.php/Spain)

Аннотация: В статье с научной точки зрения анализируются система государственного управления Амира Темура, его военные реформы, экономическая и дипломатическая политика, а также вклад в развитие науки и культуры. Кроме того, раскрывается значение наследия Темура в процессах современного государственного строительства и духовно-нравственного воспитания.

Ключевые слова: Амир Темура, государственность, военные реформы, “Тузуки Темура”, эпоха Тимуридов, культурное наследие.

FOUNDATIONS OF STATE GOVERNANCE AND CULTURAL RENAISSANCE DURING THE TIMURID PERIOD

Jumayeva Asaloy Jasurbekovna

Gulistan State Pedagogical Institute

Department of Exact and Natural Sciences,

1st-year student of the Mathematics program

e-mail: jumayevaasaloy28@gmail.com,

Scientific supervisor: **Ravshan Xakimov**

Senior Lecturer

Gulistan State Pedagogical Institute

Abstract: The article provides a scholarly analysis of Amir Temur's system of state governance, military reforms, economic and diplomatic policies, as well as his contribution to the development of science and culture. Furthermore, the significance of Temur's legacy in modern state-building processes and spiritual and moral education is highlighted.

Keywords: *Amir Temur, statehood, military reforms, Temur's Codes (Tuzuk-i Temur), Timurid period, cultural heritage.*

Amir Temur XIV-XV asrlarda nafaqat Markaziy Osiyo, balki butun Yevroosiyo tarixida chuqur iz qoldirgan buyuk davlat arbobi va sarkarda sifatida e'tirof etiladi. Uning siyosiy faoliyati davlat boshqaruvida qat'iy markazlashuv, kuch_attachilgan adolat tamoyili, puxta harbiy tashkilot va iqtisodiy-madaniy taraqqiyotning o'zaro uyg'unlashgan modelini shakllantirgani bilan ajralib turadi. Amir Temur tomonidan yaratilgan boshqaruv tizimi o'z davri uchun nihoyatda ilg'or bo'lib, u uzoq muddatli siyosiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan [1]. Temur o'zining mashhur "Tuzuklar" asarida davlatni idora etishning asosiy tamoyillarini aniq va tizimli ravishda bayon etgan bo'lib, unda hukmdorning mas'uliyati, adolatli boshqaruv, qonun ustuvorligi va jamiyatdagi ijtimoiy muvozanat masalalari markaziy o'rin egallaydi. Ushbu asar siyosiy-huquqiy tafakkur tarixida muhim manba hisoblanadi va Temur davlatchilik maktabining nazariy asoslarini yoritadi [1], [4]. Amir Temur hukmronlik mafkurasida kuch va tartib adolat bilan uyg'un holda talqin etilgan. U amaldorlar faoliyatini muntazam nazorat qilib borgan, mansabni suiiste'mol qilish, loqaydlik va siyosiy mas'uliyatsizlikni qat'iy jazolagan. Natijada Temur davlatida boshqaruv intizomi mustahkamlanib, korrupsiya darajasi keskin kamaygan. Viloyatlar va yirik hududlar boshqaruvida maxsus nazorat tizimi "ko'zguvchilar" instituti joriy etilgan bo'lib, bu tizim markaziy hokimiyatning joylardagi ta'sirini kuchaytirgan va davlat apparati samaradorligini oshirgan [3], [5]. Bunday yondashuv Temur davlatini o'z davrining eng barqaror siyosiy tuzilmalaridan biriga aylantirdi.

Harbiy sohada Amir Temur tomonidan amalga oshirilgan islohotlar jahon harbiy san'ati tarixida alohida o'rin tutadi. U qo'shnlarni o'nlik, yuzlik, minglik va tuman tizimi asosida qayta tashkil etib, qat'iy ierarxiya va aniq bo'ysunuv mexanizmini yaratdi. Bu tuzilma jang maydonida tezkorlik, intizom va boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshirdi. Temurning harbiy strategiyasida nafaqat jismoniy kuch, balki psixologik ustunlik ham muhim o'rin egallagan. U jang oldidan kuch namoyishi, dushman ruhiyatini izdan chiqarish, strategik qo'rqitish kabi usullardan mohirona foydalangan [5]. Ushbu yondashuvlar o'z davri uchun innovatsion bo'lib, Temur qo'shinlarining ko'plab g'alabalarini ta'minlagan.

Amir Temur diplomatik faoliyatda ham yuksak siyosiy tafakkur egasi ekanini namoyon etgan. U Xitoy, Hindiston, Misr, Fransiya va Ispaniya kabi yirik davlatlar bilan siyosiy va savdo aloqalarini yo'lga qo'ygan. Ayniqsa, Ispaniya qiroli nomidan Samarqandga kelgan elchi Rui Gonsales de Klavixoning xotiralari Temur davlati boshqaruvi, shaharsozlik madaniyati va iqtisodiy taraqqiyot darajasini yoritib beruvchi muhim tarixiy manba hisoblanadi [2]. Klavixo Samarqandni o'z davrining eng obod va tartibli shaharlaridan biri sifatida ta'riflaydi.

Temur iqtisodiy siyosatda savdo-sotiq va ishlab chiqarishni tiklashga alohida e'tibor qaratgan. Buyuk Ipak yo'li xavfsizligini ta'minlash orqali xalqaro savdoni jonlantirgan, karvonsaroylar, ko'priklar va yo'llar qurdirib, iqtisodiy infratuzilmani mustahkamlagan. Sug'orish tizimlarining qayta tiklanishi natijasida dehqonchilik va hunarmandchilik rivojlanib, aholi farovonligi oshgan [3]. Bu chora-tadbirlar davlat iqtisodiy qudratining mustahkamlanishiga xizmat qilgan.

Madaniyat, ilm-fan va me'morchilik sohalarida Amir Temur va temuriylar davri Sharq Uyg'onishining eng yorqin bosqichlaridan biri sifatida baholanadi. Temur olimlar, shoirlar, muhandislar va me'morlarni qo'llab-quvvatlab, Samarqandni yirik ilmiy va madaniy markazga aylantirdi. Bibixonim masjidi, Shohi Zinda majmuasi, Ko'ksaroy kabi ulkan inshootlar o'z davrining yuksak me'moriy tafakkuri va estetik qarashlarini mujassam etadi [4], [5]. Ushbu obidalar nafaqat diniy va siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki jamiyatda estetik va ma'naviy tarbiyani shakllantirishda muhim rol o'ynagan.

Amir Temurning shaxsiy fazilatlari ham uning tarixiy shaxs sifatidagi ulug'ligini belgilaydi. Manbalarda uning kuchli xotiraga ega bo'lgani, mantiqiy va strategik fikrlashi, inson ruhiyatini chuqur anglash qobiliyati qayd etiladi. U har bir harbiy yurish yoki siyosiy qaror oldidan qo'shin va xalq ruhiyatini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratgan [1]. Bu jihatlar Temurning yetuk rahbar va mohir tashkilotchi sifatida shakllanishida muhim omil bo'lgan.

Amir Temurning vafotidan so'ng uning siyosiy va madaniy merosi temuriylar davrida davom ettirildi. Ayniqsa, Ulug'bek davrida ilm-fan, astronomiya, matematika va tibbiyot mislsiz darajada rivojlandi. Samarqanddagi Ulug'bek rasadxonasi jahon ilm-fani tarixida muhim o'rin egallab, ilmiy tafakkur taraqqiyotiga katta hissa qo'shdi [3]. Xulosa qilib aytganda, Amir Temur faqat zabt etuvchi sarkarda emas, balki puxta davlat quruvchi, adolatli islohotchi, iqtisodiy rivojlanish tashabbuskori va madaniyat homiysi sifatida insoniyat tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk siymo hisoblanadi.

Amir Temur davlatchilik tajribasining muhim jihatlaridan yana biri uning huquqiy ong va axloqiy mezonlarga tayanib siyosat yuritganidadir. Temur hukmronligi davrida jamiyat hayotida adolat

tushunchasi faqat shior sifatida emas, balki real boshqaruv amaliyoti sifatida namoyon bo'lgan. U sud ishlarida tabaqaviy tafovutlarga yo'l qo'ymaslikka intilgan, jinoyat va jazoning mutanosibligi tamoyilini qat'iy talab qilgan. "Tuzuklar"da keltirilgan fikrlarga ko'ra, hukmdorning eng muhim vazifasi xalq roziligini saqlash va zulmning oldini olishdan iborat bo'lgan [1]. Bu qarashlar Temur davlatchiligini o'rta asr Sharqidagi ko'plab siyosiy tuzumlardan ajratib turadi.

Amir Temur shaxsida harbiy-siyosiy tafakkur bilan bir qatorda chuqur ijtimoiy mas'uliyat ham mujassam edi. U davlat qudratini faqat harbiy g'alabalar bilan emas, balki ichki barqarorlik, ijtimoiy tartib va iqtisodiy mustahkamlik orqali ta'minlash mumkinligini yaxshi anglagan. Shu bois Temur tomonidan aholining turli qatlamlari manfaatlarini muvozanatda ushlab turishga qaratilgan siyosat olib borilgan. Dehqonlar, hunarmandlar va savdogarlarga nisbatan himoya choralarining joriy etilishi, soliqlarni me'yorida belgilash va favqulodda holatlardan tashqari haddan tashqari soliq yig'imlariga yo'l qo'ymaslik siyosati iqtisodiy barqarorlikka xizmat qilgan [3], [5]. Temuriylar davrida madaniy va ma'naviy hayotning yuksalishi ham bevosita Amir Temur asos solgan siyosiy va ijtimoiy muhit bilan bog'liq edi. Temur ilm ahliga, san'at va tafakkur vakillariga yuksak ehtirom bilan qaragan, ularni davlat himoyasiga olgan. Natijada temuriylar davrida shakllangan ilmiy-madaniy muhit keyinchalik butun Sharq Uyg'onishining muhim bosqichiga aylangan. Bu davrda yaratilgan ilmiy, badiiy va falsafiy meros nafaqat o'z davri, balki keyingi asrlar taraqqiyotiga ham kuchli ta'sir ko'rsatgan [4]. Amir Temur siymosi tarbiyaviy va ma'naviy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Uning faoliyatida qat'iyat, intizom, vatanparvarlik, mas'uliyat va maqsadga sodiqlik kabi fazilatlar yaqqol namoyon bo'ladi. Zamonaviy pedagogik va

ma'naviy tadqiqotlarda Temur davri qadriyatlari yosh avlodni tarbiyalashda muhim manba sifatida baholanmoqda. Sharq mutafakkirlarining axloqiy-estetik qarashlari bilan uyg'un holda Temuriylar davri merosi bugungi kunda ham ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarda dolzarb ahamiyat kasb etadi [6], [7], [8]. Ayniqsa, san'at, me'morchilik va tarixiy meros orqali axloqiy tarbiya berish imkoniyatlari zamonaviy ta'lim tizimida samarali qo'llanilishi mumkinligi ilmiy tadqiqotlarda asoslab berilgan [9], [10], [11].

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Amir Temur merosi faqat tarixiy xotira yoki milliy g'urur timsoli bo'lib qolmay, balki zamonaviy davlatchilik, boshqaruv, ta'lim va ma'naviy tarbiya jarayonlari uchun ham muhim metodologik asos vazifasini bajaradi. Uning davlatni idora etish tajribasi, ijtimoiy adolatga asoslangan siyosati va ilm-fan hamda madaniyatga bergan e'tibori bugungi globallashuv sharoitida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shu sababli Amir Temur shaxsini kompleks ilmiy tahlil qilish va uning merosini zamonaviy ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan uyg'un holda o'rganish dolzarb ilmiy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR \ REFERENCES:

1. Amir Temur tuzuklari. T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991.
2. Z.Bobur. Boburnoma. T.: Yozuvchi, 2002.
3. B.Ahmadov. O'zbekiston tarixi. T.: O'zbekiston, 2010.
4. A.Ziyo, A.Temuriylar saltanati tarixi. T.: Sharq, 2005.
5. Q.Sultonov. Amir Temur va Temuriylar davri. T.: Fan, 2016.
6. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "BEAUTY AND MORAL EDUCATION IN EASTERN PEDAGOGY: OPPORTUNITIES FOR APPLICATION

- IN THE PROCESS OF ARTISTIC EDUCATION." ИКРО журнал 16.01 (2025): 170-172.
7. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "Education of Young People in Eastern and Modern Spirit Taking Historical Values into Account." *Innovative Science in Modern Research* (2023): 156-157.
 8. MORAL AND AESTHETIC PRINCIPLES OF EASTERN THINKERS: APPLICATION IN MODERN EDUCATION. (2025). *International Journal of Artificial Intelligence*, 5(05), 1489-1494. <https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/view/4677>.
 9. Berikbaev, Alisher Alikulovich. "Development of competence skills of art education students." *International Journal of Psychosocial Rehabilitation* 24.4 (2020): 6984-6988.
 10. PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE ARTISTIC AND HISTORICAL VALUES OF THE RENAISSANCE PERIOD IN THE FAR EAST (Ravshan Xakimov, Trans.). (2025). *London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation (LIMCMRI)*, 2(2), 197-199. <https://worldsciencepub.com/index.php/lmc/article/view/971>.
 11. THE SYSTEM OF VALUES AND THE ROLE OF ART IN MORAL AND AESTHETIC EDUCATION: METHODOLOGICAL APPROACHES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS. (2025). *Web of Teachers: Inderscience Research*, 3(11), 86-90. <https://webofjournals.com/index.php/1/article/view/5474>